

Особистості що внесли значний вклад в становлення України

БОГДАН ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ

В історії України постать Богдана (Зиновія) Хмельницького невід'ємна від найсвятіших прагнень українського народу до волі, щастя, справедливості. Саме з Богданом Хмельницьким пов'язане становлення Української держави, формування української нації.

Визначний політичний діяч і полководець Англії, сучасник Хмельницького Олівер Кромвель у своєму листі звершився до нього: «Богдан Хмельницький, Божою милістю генералісимус греко-східної церкви, вождь усіх козаків запорозьких, пострах і викорінювач польського дворянства, скоритель фортець, винищувач римського священства, гонитель язичників і антихриста...»

У цьому, можна сказати, історичному визначенні гетьмана розкривається краса героїзму і величі подвигу славного сина України, легендарного воїна і патріота. Ніхто, як пін, не зумів відчуту душу народу, його найпотаємніші прагнення і думи. І народ увічнив його образ у невмирущих думах і піснях.

Ой спасибі тобі, Хмелю,

й превелика шана,

Що врятував Україну

Від польського пана.

І саме на народні маси, козацькі низи спирався Хмельницький у здійсненні своєї мети — визволення українського народу від поневолення, утвердження Української держави. Він говорив послам королів і царів, що народ, ним очолюваний, «є народ волелюбний і завжди готовий умерти до єдиного за свою волю». Таким був і сам Хмельницький, готовий вмерти за свій народ.

До того часу, коли на історичну арену вийшов Богдан Хмельницький, українські землі знемагали під владою магнатів і шляхти Речі Посполитої — держави, що 1569 р. об'єднала Польське королівство й Велике князівство Литовське. Захоплена жадою наживи, польська шляхта прагнула привласнити величезні простори української землі та закріпити її людей. У колонізації України, окатоличенні українців бачила . вона свій шлях до цього. Тому католицька церква й особисто папа іменем Христа благословляли будь-які бузвірства і розправи над непокірними «хлопами-схизматами». Злочини шляхти проти українського народу, як свідчила «Історія Русів», були страшними. Чинили різні грабінництва, «перед очима батьків спалювали людей на жару і варили в казанах, а потім і матерів віддавали на муки і смерть». До того ж все це поєднувалося з образою національної гідності і віри.

Таким було життя в Україні. І не міг народ терпіти наруги, піднімався проти гнобителів. В Україні постійно вибухали повстання, які переростали у національно-визвольні війни, очолювані кращими представниками народу. То були справжні велетні волелюбного духу. Северин Наливайко і Тарас Трясило, Самійло Кішка і Петро Конашевич-Сагайдачний, Максим Кривоніс і Іван Богун та багато інших. Саме з козацтвом народ пов'язував свою надію на краще майбутнє, на волю. Образ козака протягом століть служив взірцем і запальною прикладом самовідданого служіння Батьківщині, мужності й відчайдушності у її захисті. Вони були взірцем бойової дружби, товариської вірності, воїнської честі й гідності. До козацької верстви належав і Хмельницький.

Народився Богдан (Зиновій) 27 грудня 1595 р. в Чигирині. Його батько, Михайло, прибув до міста як представник польського магната Івана Даниловича. Останньому Чигиринське староство було наділене королем. Старший Хмельницький служив тут осадчим, тобто засновником нових поселень. Згодом дослужився до підстарости і став чигиринським сотником. За старанну службу Данилович 1616 р. наділив його пущою на правому березі р. Тясмин неподалік Чигирини, де Михайло Хмельницький заклав хутір Суботів.

Можливо, Богдан почав свою науку вдома, продовживши її в одній з парафіяльних шкіл Києва. Коли 1608 р. польський канцлер, ревностний єзуїт Станіслав Жолневський заснував у Львові латинську школу, чи як її ще називали — єзуїтську колегію, він запропонував Михайлу Хмельницькому, який ~ служив колись у нього, віддати до колегії сина. І той не посмів ослушатися. Майже 5 років провчився Богдан у Львові, пройшовши «всі тодішні класи добірних наук під керівництвом найкращих вчителів...» Саме-тут він отримав знання багатьох мов, знайшов друзів, серед яких, очевидно, був і майбутній київський митрополит, визначний церковний та культурний діяч Петро Могила, який тоді навчався у Львівській братській школі.

Після закінчення навчання повернувся в Чигирин. Освічений, вправний у військовій справі юнак не міг бути осторонь подій, що творилися навколо! А події ці були дійсно історичними. Після придушення у 1596 р. повстання Северина Наливайка козацькі нетяги не втихомирилися, а почали нові виступи, основою яких стала відмова виконання повинностей, ухід на Запорозжя. Все це знаходило відгук в душі Богдана, зароджуючи зерна справедливості й жалю до свого народу. Не полишала його в спокої і слава запорожців, що ходили походами по Чорному морю, повертаючись звіттіля сповненими багатств та вдячності людей, яких визволяли з неволі. Проводирем їх був славний Петро Конашевич-Сагайдачний. Не раз бував він у Чигирині. Знав і поважав Михайла Хмельницького. Відзначав і його освіченого сина. І, може, тому, коли довелося Сагайдачному йти 1618 р. на Москву, взяв він з собою і Богдана. Є згадки, що виявив Богдан себе у цьому поході не боязким і вправним воїном. І навіть у скрутну хвилину врятував королевича Владислава. З того часу і запам'ятав королевич козацького сина і приязно ставився до нього аж до своєї смерті.

Після повернення в Україну Богдан Хмельницький служить у кінній сотні батька й разом з ним 1620 р. бере участь у битві під Цецорою проти турецьких військ. У цій битві героїчною смертю поліг Михайло Хмельницький, а його син потрапив у турецький полон. 1622 р. стараннями козаків, побратимів старого Хмеля, Богдана було викуплено з неволі. Він повернувся додому і знову став на козацьку службу в Чигиринський полк.

Про ці часи його життя ми й до сьогодні знаємо дуже мало. Відомо лише, що після повернення мати Анастасія Федорівна скоро вийшла заміж за королівського жовніра Василя Ставицького і поїхала з ним у Білорусь. Богдан залишився єдиновласним господарем хутора і доклав чимало сил до його подальшого впорядкування. А після того як 1625 р. одружився з Ганною Сомко, сестрою свого старого друга, переяславського козака, майбутнього наказного гетьмана Якіма Сомка, почав будувати нову оселю з муром.

Та, очевидно, спокійне життя господаря було не для нього. Він прагне на Низ. Його воєнний досвід, знання Кримського ханства, Туреччини стали запорозькому козацтву в нагоді. Хмельницький бере участь, а потім і сам очолює морські походи, відбиття навали кримчаків. Це підносить його авторитет серед козацтва, допомагає зайняти високі пости. І коли почалася нова хвиля селянсько-козацьких повстань, які очолили 1630 р. Тарас Федорович, а 1637-го й 1638 рр. Павло Бут, Яків Острянин і Дмитро Гуня, Богдана Хмельницького поставлено військовим писарем, а згодом чигиринським сотником. У цих повстаннях він бере саму активну участь. Польський історик В. Кожовський писав у своїх «Щорічниках» про Хмельницького. «Він був підсобником Тараса, після йшов слідами бунтівників Острянина і Гуні, був учасником жакливого діла, яке самі призвідці спокотували смертю, — а він уникнув заслуженої карі». Хмельницький як писар Війська Запорозького бере участь у переговорах з королем Владиславом IV та урядом Речі Посполитої,

Так виростав і формувалася майбутній гетьман козацького війська. А поки що доля відкрила перед ним ще одну цікаву сторінку. Очевидно, її можна було б почати з депеші, яку надіслав 21 вересня 1644 р. кардиналові Мазаріні до Парижа французький посол при польському королі граф де Брежі: «Цими днями у Варшаві був один із старшин козацької нації, полковник Хмельницький, про якого я мав честь писати вашій еміненції. Він був у мене, я мав з ним дві розмови. Це людина освічена, розумна, сильна у латинській мові. Що стосується служби козаків у його величності, то якщо війни з турками не буде, Хмельницький готовий допомогти мені в цій справі». І не лише допоміг, а сам на чолі загону козаків разом з Іваном Сірком взяв активну участь у війні на боці Франції з Іспанією.

Після повернення він дізнається про те, що чигиринський староста О. Конєцпольський заявив свої права на Суботів і у відсутність Богдана тероризував сім'ю — найжджав на хутір, громив його. Забив найменшого сина. Інших — найстаршого Тимоша та середнього Юрія, дочок Катерину та Стефаниду залякав погрозами. Дружина від всього того смертельно захворіла і скоро померла. Богдан Хмельницький шукав допомоги у короля, але той, skutий волею магнатів, нічим не міг йому зарадити. «Так вони відносять не тільки до мене, — говорив він однодумцям, — так ляхи відносять до всього народу українського, який вважають бидлом і схизматиками... Чого ми тільки не терпіли! Вольності наші знищені, землі відібрані, більша частина вільних лицарів перетворена у холопів...»

То був зойк народний. І коли Богдан Хмельницький кинув заклик: «З'єднаймося, браття, повстанемо за віру православну, відновимо волю народу нашого і будемо єдині!» — його підтримали. Разом з сином Тимофієм і найближчими товаришами він у грудні 1647 р. подався на Запорозжя. І саме звідси, з споконвічної козацької праматері почав організовувати повстання. Тут 19 квітня 1648 р. його було вбрано гетьманом, звідси він звернувся до народу із закликом до боротьби проти панства.

Будучи, стратегом і дипломатом, Хмельницький перед цим уклав угоду з кримським ханом, який пообіцяв допомогу. З цього часу протягом всієї Визвольної війни татари будуть союзниками Хмельницького — зрадливими, непевними, які принесуть немало горя й біди, але союзниками, без яких обійтись було неможливо хоча б тому, щоб не стали поїш союзниками інших і не вдарили у спину.

Вже на початку травня повстанське військо під Жовтими Водами і Корсуном вицент розгромило коронну армію, очолювану гетьманами М. Потоцьким і А. І. Калиновським, — головні сили польського війська в Україні.

Ці перші перемоги засвідчили не лише полководницький талант Богдана Хмельницького і енергію, з якою він вів підготовку повстання, а й те, що для Визвольної війни був готовий ґрунт: вся козацько-селянська Україна сприйняла його заклик як давно очікуваний і бажаний. І гетьман Потоцький був правий, коли писав королю перед повстанням про те, що Хмельницький і його сподвижники були, по суті, «у змові зі всіма козацькими полками і зі всією Україною». Жовтоводська і Корсунська перемоги Хмельницького стали поштовхом до всенародного повстання, яке охопило невдовзі всю Україну. Цей факт підкреслює і Самовидець у своєму «Літопису»: «И так народ посполитий на Україні, послышавши о знесенню войск коронних і гетманов, зараз почалися купити в полки не толко тіе, которіе казаками бивали, але хто и нігди козацтва не знал».

Уже в цих перших битвах були поряд з ним його побратими, з якими і у майбутньому досягав перемог. Це і Максим Кривоніс, і Данило Нечай, і Іван Богун, і Іван Ганжа, і Михайло Кричевський, і інші його соратники. З ними були виграні битви і під Пилявцями (1648), і під Зборовом (1649), і під Батогом (1652), і під Жванцем (1653).

І, незважаючи на програму через ханську зраду битву під Берестечком (1651), Хмельницький виявив себе справжнім полководцем і знавцем військової справи. Головною його стратегічною рисою була рішучість наступальних дій з метою розгрому ворога по частинах у відкритому бою. Хмельницький виступив як новатор і носій передових ідей у воєнному мистецтві. Його знамениті засади, демонстративні атаки, удавані відступи та інші тактичні прийоми далися взнаки не одному польсько-шляхетському воєначальникові.

Таким же новатором Хмельницький виступив і в організації козацького війська, в державній діяльності. Засновник Української держави, він став і першим організатором адміністративного управління в ній.

Як визначний політик, він немало сил доклав до зміцнення зовнішньополітичного становища України. Очевидно, ніхто ні до, ні після нього не вмів так майстерно використовувати суперечності, між Туреччиною, Кримом та Польщею, між Польщею і Трансильванією та іншими країнами.

Що ж до проведення внутрішньої політики, то, незважаючи на його намагання дещо ослабити гострі соціальні суперечності в країні та збільшити козацький реєстр, Хмельницький, однак, рішуче придушував всілякі спроби протесту народних мас виступити проти гетьманської адміністрації і козацької старшини, відстоював права церкви, наділяв земельними маєтностями монастирі, зобов'язував селян виконувати феодалні повинності тощо.

Говорячи про велич діянь Хмельницького, ми не можемо не зупинитись й на такій історичній події, як Переяславська рада 1654 р., що урочисто підтвердила рішення Земського собору у Москві від 1 жовтня 1653 р. про приєднання України до Росії.

Треба сказати, що вже протягом більше як 300 років кожне покоління українського народу по-різному оцінює цей крок Богдана Хмельницького. У більшості своїй оцінки ці породжені державними і політичними реаліями, що склалися у той чи інший період історії України.

Навесні 1656 р. Богдан Хмельницький тяжко захворів, і з цього часу хвороба вже не відпускала його. У першій половині 1657 р. вона загострилася і набрала невідворотного характеру. 27 липня (6 серпня за н. ст.) гетьман помер у Чигирині.

Велич людини і пам'ять про неї визначаються її ділами. Життя і справи Богдана Хмельницького були віддані боротьбі за єдність і самостійність українського народу. Це забезпечило йому видатне місце не лише у вітчизняній, а й світовій історії, у нетлінній пам'яті нащадків. П»

<http://history.vn.ua/mark/hmelnickiy.html>